

Терещук А., Бутузова Л. Маркери толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами (ООП). *Materials XXV International scientific and practical conference «Current Trends in the Development of Scientific Research in Today's Conditions» (May 29-31, 2024) Florence, Italy. International Scientific Unity, 2024. P.202-206. URL: https://isu-conference.com/wp-content/uploads/2024/05/Current_trends_in_the_development_of_scientific_research_in_todays_conditions_May_29_31_2024_Florence_Italy.pdf*

Conference name «CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC RESEARCH IN TODAY'S CONDITIONS»

Section name –Психологія

МАРКЕРИ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ (ООП)

Терещук Анастасія

здобувачка магістерського рівня вищої освіти
за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта»

tereshchukanastasia94@gmail.com

Бутузова Лариса

кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри
психології, логопедії та інклюзивної освіти,

lorabutuzova@gmail.com

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Сучасний рівень розвитку суспільства диктує високі вимоги до соціалізації та адаптації людей з особливими потребами у всіх аспектах життя. Особливо актуальним є включення осіб з особливими потребами у навчальний процес. Створення інклюзивного середовища для усіх членів суспільства вимагає високого рівня сформованості толерантного ставлення до дітей з особливостями розвитку та є важливим аспектом сучасної інклюзивної освіти. Інклюзія передбачає створення умов, за яких усі діти, незалежно від їхніх особливостей, мають рівні можливості для навчання та розвитку. Важливість цієї теми зумовлена необхідністю подолання стереотипів та дискримінації, що сприяє гармонійному соціальному включенню дітей з особливостями розвитку в суспільство, створенню розвиваючого середовища для розкриття їх потенціалу та підвищення якості життя.

Толерантність до дітей з особливими потребами активно вивчали зарубіжні та українські психологи та педагоги. Так, питання толерантного ставлення до людей з аутизмом висвітлював відомий британський психолог Саймон Барон-Коен [7]. У своїй роботі він зосереджується на тому, як розуміти та підтримувати дітей з аутизмом, включаючи розвиток емпатії та толерантності до них. Вивченню питання толерантності до людей з синдромом

Дауна присвячені роботи Сью Баклі [6]. Фокус цих досліджень був спрямований у площину особливостей інтеграції дітей з синдромом Дауна в загальноосвітніх школах. Закцентовано увагу на методах ефективної підтримки дітей з синдромом Дауна в навчальних середовищах та підвищенні рівня толерантності, взаєморозуміння серед учнів та вчителів.

Українські дослідники й практики також мають вагомий доробок у царині формування толерантного ставлення до дітей з ООП. Так, В. Ляпунова проводить дослідження, спрямовані на підвищення обізнаності про порушення мовлення серед педагогів та створення інклюзивного освітнього середовища. Її роботи, акцентують на важливості толерантності та підтримки для успішного навчання дітей з порушеннями мовлення [2]. Також, питання толерантності як соціального маркера повсякденного буття людей вивчала українська психологиня Л. Афанасьєва [1]. У своїй роботі вона окреслює важливість формування особистісної толерантності до різних груп людей як елементу громадянської свідомості індивіда, що є запорукою розвитку та стабільності суспільства.

Толерантність є ключовим поняттям у формуванні інклюзивного середовища, особливо в умовах сучасної освіти, де все більше уваги приділяється інтеграції дітей з ООП у загальноосвітні заклади. Відповідно до визначення ЮНЕСКО, толерантність – це повага, прийняття і правильне розуміння багатого розмаїття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності. Це не просто моральний обов'язок, але й політична і правова потреба [2]. Толерантність у контексті сучасної освіти розглядається як здатність до прийняття та розуміння різноманітності, в тому числі особливостей розвитку дітей з ООП. Це поняття включає в себе повагу до відмінностей, співчуття та готовність до надання підтримки. В умовах інклюзивної освіти толерантність є фундаментальним принципом, що забезпечує створення сприятливого середовища для всіх учасників навчального процесу.

Маркери толерантного ставлення до дітей з ООП є важливими індикаторами, що допомагають визначити рівень толерантності та інклюзивності в освітньому середовищі. Вони служать орієнтирами для педагогів, батьків та суспільства в цілому, сприяючи створенню комфортних умов для навчання та розвитку всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Такі маркери допомагають оцінити, наскільки толерантним є ставлення в конкретній освітній установі або в конкретного педагога. Це дозволяє визначити сильні та слабкі сторони інклюзивної практики, а також розробити стратегії для її покращення. Також маркери дозволяють проводити регулярний моніторинг та оцінку рівня інклюзивності у навчальних закладах. Це допомагає виявити проблемні зони та вчасно вжити заходів для їх усунення.

Поняття толерантність є багатоаспектним, тобто його не можна повноцінно описати, опираючись лише на одне поняття. Воно охоплює різні сфери людських стосунків та передбачає комплексний підхід до розуміння і прийняття відмінностей. Традиційно виділяють три основні компоненти толерантного ставлення: емоційний, когнітивний та поведінковий [2]. Кожен з

цих компонентів може бути охарактеризований кризь призму специфічних маркерів, які допомагають оцінити рівень толерантності в освітньому середовищі.

Емоційний компонент толерантного ставлення є ключовим елементом у взаємодії з дітьми з ООП. Він відображає емоційні реакції та почуття педагогів, батьків та інших дітей до дітей з ООП, впливаючи на загальну атмосферу в освітньому середовищі. Емоційний компонент включає наявність таких маркерів як: *співчуття, емпатія, повага та прийняття* [1], [2], [5].

Відповідно до сучасного словника з етики поняття *співчуття* можна трактувати як доброзичливе, прихильне ставлення до когось-небудь; підтримка, схвалення [4]. У контексті взаємодії з дітьми з ООП співчуття означає чуйне ставлення до їхніх труднощів і викликів, а також готовність надавати необхідну підтримку. Співчуття є критичним елементом толерантного ставлення, оскільки воно: забезпечує емоційну підтримку, яка необхідна дітям з ООП, адже вони часто стикаються з емоційними і соціальними труднощами. Співчуття допомагає їм відчути підтримку і розуміння з боку дорослих, сприяє довірі, створюючи довірливі стосунки, що є основою для ефективного навчання та соціалізації. Також співчуття поліпшує психологічний комфорт, оскільки діти, які відчувають співчуття, менш схильні до стресу і тривожності, що сприяє їхньому загальному благополуччю та успішності у навчанні [5].

Емпатія є одним з ключових маркерів толерантного ставлення, що полягає у здатності людини відчувати та розуміти емоційні стани дітей з ООП. Вона дозволяє ставати на місце дитини, переживати її емоції та виклики, і, таким чином, надавати адекватну підтримку та допомогу. Емпатія сприяє створенню довірливих і теплих стосунків між членами суспільства та людьми з ООП, що є основою для ефективного навчання та соціальної інтеграції. Цей компонент допомагає виявляти чуйність і розуміння, які сприяють комфортному емоційному середовищу, де кожна дитина відчуває себе прийнятою і важливою.

Повага як маркер толерантного ставлення полягає у визнанні гідності та цінності кожної дитини, незалежно від її особливих освітніх потреб. Вона передбачає прийняття індивідуальних відмінностей, шанобливе ставлення до особистості дитини, її думок, почуттів та потреб. Повага допомагає створити атмосферу довіри і безпеки, де кожен учень може вільно висловлюватися і розвиватися, не боячись осуду чи дискримінації. Цей компонент сприяє формуванню позитивних взаємовідносин у колективі, забезпечує справедливе та рівноправне ставлення, що є основою для успішної інтеграції дітей з особливими потребами у навчальний процес і соціальне життя.

Прийняття як вияв толерантного ставлення полягає у безумовному прийнятті дітей з ООП такими, якими вони є. Воно включає визнання і повагу до їх індивідуальних особливостей, потреб і можливостей без будь-яких умов чи порівнянь з іншими дітьми. Прийняття сприяє створенню інклюзивного середовища, де всі діти почуваються рівноправними членами спільноти, незалежно від своїх фізичних, інтелектуальних або емоційних відмінностей. Це забезпечує підтримку та заохочення з боку педагогів та інших учасників

освітнього процесу, що допомагає дітям розвиватися і вчитися в комфортних умовах, де їхні зусилля і досягнення оцінюються справедливо і доброзичливо. Прийняття сприяє формуванню у дітей почуття власної значущості та впевненості у собі, що є ключовими для їхнього успішного навчання та соціальної інтеграції.

Когнітивний компонент толерантного ставлення включає *знання, переконання та установки*, які формують розуміння і сприйняття дітей з ООП. Цей компонент спрямований на розвиток об'єктивного та безстороннього погляду на особливості і можливості таких дітей, а також на усвідомлення важливості інклюзивної освіти. Основними маркерами когнітивного компоненту є: *знання про ООП, розуміння значення та потреб інклюзії, усвідомлення стереотипів і упереджень щодо дітей з особливими потребами* [1], [2], [5].

Знання про ООП включають обізнаність педагогів про різні типи порушень, з якими можуть стикатися учасники навчально-виховного процесу, такі як аутизм, синдром Дауна, гіперактивність та порушення мовлення тощо. Це знання охоплює розуміння характеристик цих порушень, їх впливу на навчання та соціальну адаптацію дітей, а також ефективних методів підтримки і корекції. Володіння такими знаннями дозволяє педагогам створювати адаптовані навчальні програми, застосовувати відповідні педагогічні підходи і надавати індивідуальну допомогу кожній дитині, сприяючи її розвитку та успішній інтеграції в освітній процес.

Розуміння значення та потреб інклюзії полягає у визнанні важливості створення освітнього середовища, де всі діти, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних чи емоційних особливостей, мають рівний доступ до навчання та розвитку. Це передбачає усвідомлення, що інклюзивна освіта не лише сприяє академічному і соціальному розвитку дітей з особливостями розвитку, але й збагачує весь навчальний колектив, виховуючи толерантність, співчуття та повагу до різноманітності. Розуміння потреб інклюзії включає знання про необхідні адаптації навчальних матеріалів, методик викладання і соціальних взаємодій, що забезпечують комфортне і ефективне навчання для всіх дітей. Це також передбачає активну роботу над подоланням бар'єрів, як фізичних, так і психологічних, що перешкоджають повноцінній участі дітей з особливими потребами у навчальному процесі.

Усвідомлення стереотипів і упереджень означає розуміння негативних установок і стереотипів щодо дітей з особливими потребами та вміння критично оцінювати і змінювати ці установки. Вміння аналізувати власні переконання і установки щодо дітей з особливими потребами, виявляти і усувають негативні стереотипи.

Поведінковий компонент включає конкретні дії та поведінку, спрямовані на підтримку та інтеграцію дітей з ООП у навчальний процес. Ця поведінка проявляються в різних сферах життя, таких як комунікація, взаємодія та вирішення конфліктів. Такі вміння допомагають людям будувати стосунки з іншими, поважати різноманітність і дотримуватися принципів справедливості та рівності. Маркерами поведінкового компоненту є: *здатність до*

толерантного вираження і відстоювання власної позиції, готовність до толерантної позиції інших, вміння домовлятися та знаходити компроміс в спірних питаннях, толерантна поведінка в напружених ситуаціях [1], [2].

Здатність до толерантного вираження і відстоювання власної позиції передбачає, що педагоги та учні можуть відкрито і чесно висловлювати свої думки та переконання, роблячи це в спосіб, що не ображає та не дискримінує інших. Це включає вміння слухати інших, не перериваючи, і давати конструктивний зворотний зв'язок.

Готовність до толерантної позиції інших означає визнання і повагу до поглядів, почуттів і думок інших, навіть якщо вони відрізняються від власних. Це також включає здатність визнати правомірність різних точок зору і прагнення зрозуміти їх контекст.

Вміння домовлятися та знаходити компроміс в спірних питаннях акцентоване на важливості конструктивного діалогу та пошуку взаємоприйнятних рішень у конфліктних ситуаціях. Це передбачає вміння вести переговори, ставити запитання, які допомагають зрозуміти позицію іншої сторони, і готовність йти на поступки.

Толерантна поведінка в напружених ситуаціях включає здатність зберігати спокій і виявляти повагу до інших навіть у стресових або конфліктних ситуаціях. Це також передбачає здатність керувати емоціями, уникати агресивної поведінки і знаходити способи деескалації конфлікту.

Отже, толерантне ставлення до дітей з ООП є фундаментальною складовою сучасної інклюзивної освіти. Визнання і підтримка різноманітності дітей, розуміння їхніх унікальних потреб і можливостей є важливими для створення безпечного та підтримуючого навчального середовища. Визначення емоційних, когнітивних та поведінкових маркерів толерантного ставлення до дітей з ООП дає можливість чітко ідентифікувати та оцінювати ступінь реалізації принципів толерантності у навчальному процесі. Це, у свою чергу, уможлиблює дослідження специфіки толерантного ставлення у освітньому середовищі дитячого навчально-виховного закладу будь-якого типу..

Список використаних джерел:

1. Афанасьєва Л., Семікін М. Толерантність як соціальний маркер повсякденного буття людини. *Соціологічні студії*. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. № 2 (15). С. 35-41.
2. Декларація принципів толерантності ЮНЕСКО; Декларація, Міжнародний документ від 16.11.1995. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf> (Дата перегляду: 12.05.2024).
3. Ляпунова В. А. Педагогічна толерантність як чинник фахової компетенції майбутніх педагогів. *Дослідження різних напрямків педагогіки та психології: зб. наук. робіт*. Одеса, 2015. С.23-31.
4. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.

5. Ярмола Н.А., Коваль-Бардаш Л.В., Компанець Н.М., Квітка Н.О., Лапін А.В. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі. Навч.-метод. посіб. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.
6. Buckley S., Bird G. Education for individuals with Down Syndrome: an overview.. Hampshire: DSE Enterprises, 2000. 20p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=Ej2adCKTyBIC&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false> (Дата перегляду: 16.05.2024).
7. Baron-Cohen S. *Mindblindness: An essay on autism and theory of mind*. MIT press. 1997. URL: <https://doi.org/10.7551/mitpress/4635.001.0001> (Дата перегляду: 16.05.2024).